Studia Politicae Universitatis Silesiensis 2026, T. 42, s. 41–70
ISSN 2353-9747 (wersja elektroniczna)
www.studiapoliticae.us.edu.pl
Data wpływu: 19.09.2025; data akceptacji: 4.02.2026
DOI: 10.31261/spus.22217

Polska diaspora w cieniu niepewności Status prawny Polonii i zagrożenia instytucjonalne dla niej w Europie Południowej i na Bałkanach

The Polish Diaspora in the Shadow of Uncertainty: Legal Status and Institutional Threats to the Polish Community in Southern Europe and the Balkans

Tadeusz Zienkiewicz*

Abstrakt
W artykule scharakteryzowano status prawny i polityczny Polonii w Europie Południowej i na Bałkanach. Celem badania jest ocena wpływu niestabilności ustrojowej, kryzysów gospodarczych i selektywnej implementacji prawa mniejszościowego na sytuację diaspory. Zastosowano analizę porównawczą i analizę dokumentów prawnych. Wyniki wskazują na marginalizację Polonii i reaktywny charakter polityki Rzeczypospolitej Polskiej. We wnioskach podkreślono niezbędność spójnej strategii współpracy z diasporą i trwałego wsparcia instytucjonalnego.

Słowa kluczowe: Polonia, mniejszości narodowe, niepewność, Europa Południowa, polityka etniczna

Abstract
The article characterises the legal and political status of the Polish diaspora in Southern Europe and the Balkans. The study aims to assess the impact of institutional instability, economic crises, and selective implementation of minority law on the diaspora's position. Comparative and legal document analysis was applied. Findings reveal the marginalization of Polonia and the reactive nature of the Polish Republic's policy. The conclusions emphasise the need for a coherent strategy and lasting institutional support.

Keywords: Polonia, national minorities, uncertainty, Southern Europe, ethnic policy

* Politechnika Lubelska; https://orcid.org/0000-0002-6941-6309; tzienkiewicz@op.pl

Wstęp

Zjawisko diaspory i mniejszości narodowych od dawna stanowi przedmiot refleksji w naukach społecznych i politycznych, jednak dynamika procesów migracyjnych w XXI w. nadaje mu nowy wymiar. Status prawny i polityczny mniejszości narodowych oraz diaspor, takich jak Polonia, w Europie Południowej i na Bałkanach jest złożonym zagadnieniem, osadzonym na przecięciu prawa międzynarodowego, polityki migracyjnej i socjologii narodów. Ramy normatywne wyznaczają m.in. Konwencja ramowa Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych (2002), Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych (2009) oraz Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (1977), podkreślające prawo mniejszości do zachowania tożsamości, języka, religii i do udziału w życiu publicznym. Implementacja tych norm pozostaje wszakże selektywna, często zależna od woli politycznej i koncepcji jedności narodowej (Verstichel, 2009, s. 306–317).

Polska diaspora, obecna w wielu regionach świata, odgrywa istotną rolę w utrzymywaniu więzi kulturowych, politycznych i gospodarczych z krajem pochodzenia. W Europie Południowej i na Bałkanach Polonia funkcjonuje w szczególnym kontekście – jest nieliczna, rozproszona, pozbawiona statusu mniejszości historycznej, a zarazem narażona na konsekwencje niestabilności politycznej, gospodarczej i ustrojowej regionu. Analiza jej sytuacji wpisuje się w szersze badania nad polityką wobec diaspory oraz implementacją norm prawa międzynarodowego dotyczących ochrony mniejszości narodowych.

Problem badawczy niniejszego artykułu można określić jako zjawisko niepewności prawnej i instytucjonalnej, z którą mierzy się Polonia w omawianych państwach. Niepewność ta przybiera różne formy: od braku oficjalnego uznania statusu mniejszości, przez selektywną implementację międzynarodowych standardów praw człowieka, po marginalizację w praktyce politycznej i społecznej. W krajach Europy Południowej, dotkniętych kryzysem finansowym z 2008 r. oraz nasilonymi falami migracji, problem ten wiąże się z priorytetowym traktowaniem kwestii migracyjnych i zaniedbywaniem niewielkich wspólnot, takich jak Polonia. Na Bałkanach dodatkowym czynnikiem destabilizującym są napięcia etnopolityczne i chroniczna chwiejność ustrojowa, które powodują instrumentalne podejście do mniejszości.

Celem artykułu jest przeanalizowanie statusu prawnego i obywatelskiego Polonii w wybranych państwach Europy Południowej i Bałkanów w kontekście niestabilności politycznej, niejednolitych ram legislacyjnych, jak również braku systemowej ochrony praw mniejszości. Ponadto analiza ma na celu wskazanie konsekwencji reaktywnej i niespójnej polityki Rzeczypospolitej Polskiej wobec diaspory w omawianych regionach oraz zidentyfikowanie możliwych rozwiązań wzmacniających instytucjonalne zakorzenienie Polonii.

Zastosowana metoda obejmuje analizę porównawczą oraz analizę dokumentów prawnych i politycznych. Źródłami są zarówno konstytucje i ustawy państw regionu, jak i normy prawa międzynarodowego, a także raporty organizacji międzynarodowych i literatura naukowa. Wybór państw uzasadniony jest dwiema przesłankami: po pierwsze, odzwierciedlają one specyfikę Europy Południowej oraz Bałkanów – regionów różniących się tradycjami politycznymi, stopniem uczestnictwa w integracji europejskiej i doświadczeniem migracyjnym; po drugie, analiza ta stanowi część realizowanego projektu badawczego pt. „Temporalni i permanentni ambasadorowie – Polonia i Polacy w XXI wieku. Obszar: Europa Południowa" (nr rej. NdS-II/SN/0353/2023/01).

Artykuł ma układ logiczny i problemowy. W pierwszej części zaprezentowano przegląd literatury przedmiotu i stan badań z uwzględnieniem najważniejszych nurtów teoretycznych dotyczących diaspory, mniejszości i niepewności politycznej. Następnie przedstawiono wyniki analizy porównawczej statusu Polonii w wybranych państwach Europy Południowej i na Bałkanach z odniesieniem do szerszego kontekstu polityki wobec mniejszości. Kolejna część omawia politykę Rzeczypospolitej Polskiej wobec Polonii – wskazuje na jej brak spójności, reaktywność i ograniczoną skuteczność w regionie. W części przedostatniej podjęto dyskusję nad wynikami w świetle literatury, kładąc nacisk na rolę kategorii niepewności oraz jej konsekwencje dla diaspory. Artykuł zamykają podsumowanie i wnioski, w których odniesiono się do tez badawczych oraz przedstawiono rekomendacje dla polityki wobec Polonii.

Na podstawie przyjętych założeń sformułowano następujące tezy badawcze:

T1: Polonia w Europie Południowej i na Bałkanach doświadcza marginalizacji z powodu braku formalnego uznania za mniejszość narodową.

T2: Niepewność prawna i polityczna przekłada się na bariery w realizacji praw obywatelskich i kulturowych.

T3: Polityka Rzeczypospolitej Polskiej wobec Polonii w analizowanych regionach ma charakter niespójny, fragmentaryczny i reaktywny.

T4: Skuteczna ochrona Polonii wymaga wdrożenia mechanizmów wsparcia instytucjonalnego i prawnego, wzorowanych na dobrych praktykach z Rumunii i Chorwacji.

Stan badań i dyskusja nad literaturą

Badania nad diasporami i mniejszościami narodowymi w Europie Południowej i na Bałkanach koncentrują się wokół trzech kluczowych problemów: relacji między prawem a praktyką polityczną, modeli integracji i asymilacji oraz wpływu kontekstu geopolitycznego na sytuację mniejszości. Istniejące opracowania

potwierdzają, że region ten charakteryzuje się szczególną różnorodnością w podejściu do kwestii mniejszościowych. Z jednej strony widać tam silną obecność tradycji etnopolitycznych i nacjonalistycznych, z drugiej – wpływ europejskich standardów prawnych, które wymuszają wdrażanie minimalnych ram ochronnych (Kymlicka, 2001, s. 223; Verstichel, 2009, s. 296). W literaturze przedmiotu podkreśla się specyfikę małych diaspor, takich jak Polonia, które – w odróżnieniu od dużych, historycznie ugruntowanych mniejszości – rzadko uzyskują formalne uznanie instytucjonalne. Badania wskazują, że mniejszości „niehistoryczne" nie wpisują się w tradycyjne modele pluralizmu konstytucyjnego, co skutkuje ich marginalizacją w systemach prawnych (Kymlicka, 2001). Podobny problem opisywał Tomasz Kamusella (2009), zwracający uwagę na trwałość powiązania między językiem a narodowością w Europie Środkowo-Wschodniej, które utrudnia integrację nowych grup etnicznych.

W kontekście Europy Południowej istotne miejsce zajmują badania nad modelami integracji w Hiszpanii, Portugalii, Grecji, we Włoszech, na Malcie i Cyprze. Anna Triandafyllidou (2000, 2009) analizowała trudności w adaptacji społeczeństw śródziemnomorskich do wielokulturowości i wykazała, że tożsamości narodowe w tym regionie pozostają silnie zamknięte oraz niechętne wobec nowych diaspor. W Hiszpanii konstytucyjny system autonomii regionalnej umożliwia ochronę języków i kultur, lecz owe mechanizmy dotyczą wspólnot historycznych, nie zaś migrantów z Polski czy innych państw Europy Środkowo-Wschodniej (Pinyol-Jiménez i Caraballo, 2018). W efekcie Polonia hiszpańska doświadcza presji asymilacyjnej i braku wsparcia instytucjonalnego.

Podobna sytuacja ma miejsce w Portugalii, gdzie polityka migracyjna skupia się na integracji ekonomicznej, a kwestie kulturowe i językowe są marginalizowane (Góis i Marques, 2018). Portugalski model integracji, choć formalnie otwarty, w praktyce nie przewiduje specjalnych mechanizmów ochrony dla małych diaspor, a Polonia pozostaje społecznością rozproszoną i pozbawioną reprezentacji instytucjonalnej.

We Włoszech sytuacja jest bardziej złożona. Konstytucja gwarantuje ochronę mniejszości językowych (art. 6), lecz dotyczy to wyłącznie wspólnot historycznych, takich jak Austriacy w Tyrolu Południowym czy Francuzi w Dolinie Aosty (Mirilovic, 2016). Polonia, podobnie jak inne grupy migracyjne, funkcjonuje głównie dzięki oddolnym inicjatywom organizacyjnym, co czyni ją podatną na wpływ zmienności politycznej i ograniczeń budżetowych (Golemo, 2010; Legut, 2022).

Grecja reprezentuje model najbardziej monokulturowy. Państwo formalnie uznaje jedynie mniejszość muzułmańską w Tracji Zachodniej, a inne grupy etniczne i narodowe nie posiadają instytucjonalnych praw (Tsitselikis, 2008). Polonia w Grecji jest w dużej mierze pozbawiona narzędzi reprezentacji i wsparcia językowego mimo zobowiązań wynikających z prawa europejskiego (Mantouvalou, 2009). Badania Ioannisa Grigoriadisa (2008) wskazują, że greckie podejście

do mniejszości łączy formalne zobowiązania międzynarodowe z krajową polityką asymilacyjną, co skutkuje brakiem ochrony małych grup migracyjnych.

Na Malcie i na Cyprze – jak zauważa się w literaturze przedmiotu – mamy do czynienia z paradoksem niewielkich państw. Choć obydwa kraje są zobowiązane do przestrzegania standardów Unii Europejskiej, ich polityki migracyjne koncentrują się niemal wyłącznie na kwestiach bezpieczeństwa oraz rynku pracy. Badania Anny Triandafyllidou i Ifigenei Kokkali (2010) pokazały, że migranci w tych krajach traktowani są głównie jako pracownicy czasowi, co prowadzi do ich społecznej niewidzialności. Polonia pozostaje tam więc rozproszona, a jej aktywność ogranicza się do inicjatyw kulturalnych wspieranych przez instytucje polskie, bez systemowego wsparcia lokalnego (zob. też Triandafyllidou, 2009).

W literaturze dotyczącej Bałkanów konsekwentnie podkreśla się złożoność etnopolitycznego krajobrazu regionu, w którym prawa mniejszości narodowych i diaspor są nierozerwalnie związane z procesami transformacji ustrojowej, nacjonalizmem oraz integracją europejską. Chorwacja często jest wskazywana jako przykład względnie pozytywny. Przyjęta w 2002 r. ustawa o prawach mniejszości narodowych umożliwia im reprezentację parlamentarną, nauczanie w językach ojczystych i dostęp do mediów publicznych. Model chorwacki, analizowany przez Vassilisa Petsinisa (2013), uznaje się za wzorzec dla państw regionu, choć krytycy akcentują jego ograniczoną skuteczność wobec najmniejszych wspólnot.

W Serbii teoretycznie rozwinięty system Narodowych Rad Mniejszości tworzy instytucjonalne ramy ochrony, lecz praktyka polityczna – którą zdominowały centralizacja i instrumentalne traktowanie etniczności – powoduje marginalizację mniejszych grup. Slaviša Orlović (2015) zwraca uwagę, że mechanizmy partycypacji są często fasadowe, a ich realny wpływ na politykę publiczną jest minimalny. W Macedonii Północnej sytuacja ukształtowana porozumieniem z Ochrydy (*Framework Agreement*, 2001) koncentruje się niemal wyłącznie na relacji macedońsko-albańskiej. Badacze wskazują, że dominacja jednej linii konfliktu etnicznego prowadzi do defaworyzacji mniejszych wspólnot (Vangelov, 2019, s. 215).

Kosowo uchodzi za przypadek szczególnie problematyczny. Konstytucja z 2008 r. gwarantuje szeroki katalog praw, lecz ich implementacja jest selektywna, a napięcia na tle etnicznym, zwłaszcza między społecznością albańską a serbską, utrudniają integrację pozostałych grup. Gezim Krasniqi (2017, s. 54) dowodzi, że mniejszości formalnie chronione napotykają bariery praktyczne, podczas gdy społeczności nieuznane, takie jak Polonia, funkcjonują w warunkach pełnej instytucjonalnej niewidzialności.

Bośnia i Hercegowina to przykład państwa, którego system polityczny wciąż opiera się na logice trójnarodowej (Boszniacy, Serbowie, Chorwaci). Orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (2009) w sprawie *Sejdić i Finci przeciwko Bośni i Hercegowinie* potwierdziło dyskryminacyjny charakter tego układu. Reformy jednak pozostają ograniczone (Hodžić i Mraović, 2015).

Mniejsze wspólnoty nie posiadają realnej reprezentacji, a ich prawa istnieją głównie na poziomie deklaratywnym. Podobne wnioski nasuwają badania dotyczące Czarnogóry, gdzie – mimo formalnego uznania Konwencji ramowej Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych – prawa takich grup realizowane są wybiórczo i zależnie od układu politycznego (Vujačić, 2019).

Podsumowując: badania nad Bałkanami wskazują na wyraźną lukę pomiędzy formalnymi gwarancjami a praktyką polityczną. Polonia jako niewielka diaspora stanowi szczególnie wrażliwy przykład. Jej status ujawnia mechanizmy marginalizacji charakterystyczne dla całego regionu, gdzie uznanie i ochrona mniejszości zależą nie tyle od prawa, ile od bieżących kalkulacji politycznych.

Analiza

Słowenia

Konstytucja Słowenii z 1991 r. przewiduje silną ochronę mniejszości narodowych, zwłaszcza włoskiej i węgierskiej, które mają zagwarantowaną reprezentację parlamentarną i prawa językowe. Romowie również korzystają z takiego statusu, choć ich sytuacja jest bardziej złożona (Komac, 1999). Polonia, podobnie jak pozostałe wspólnoty migracyjne, nie należy do uznanych mniejszości narodowych i funkcjonuje w ramach ogólnych regulacji dotyczących cudzoziemców oraz obywateli UE, które czasami są asymetrycznie stosowane wobec różnych mniejszości (Zevnik i Russell, 2023). Polska diaspora jest niewielka liczebnie, skupiona głównie w Lublanie i innych miastach Słowenii, a jej aktywność ogranicza się do inicjatyw kulturalnych i edukacyjnych, często wspieranych przez ambasadę RP. Niepewność sytuacji Polonii wynika z braku formalnego uznania oraz z faktu, że system słoweński koncentruje się na ochronie mniejszości historycznych, marginalizując nowe wspólnoty migracyjne (Pajnik, 2007).

Chorwacja

Chorwacja uchodzi za kraj mający jeden z najbardziej rozwiniętych modeli ochrony mniejszości narodowych w regionie. Konstytucja Republiki Chorwacji z 1990 r. (z nowelizacjami) gwarantuje im prawa w zakresie języka, edukacji i uczestnictwa w życiu publicznym. Kluczowym aktem jest ustawa konstytucyjna o prawach mniejszości narodowych z 2002 r., która wprowadziła szczegółowe mechanizmy ochronne, np. możliwość proporcjonalnej reprezentacji mniejszości

w parlamencie, samorządach i administracji publicznej. Chorwacja ratyfikowała również wszystkie najistotniejsze dokumenty międzynarodowe w tej dziedzinie, m.in. Konwencję ramową o ochronie mniejszości narodowych oraz Europejską kartę języków regionalnych lub mniejszościowych (Petsinis, 2013).

Polonia w Chorwacji, mimo że nieliczna (kilka tysięcy osób), posiada formalny status uznanej mniejszości narodowej. Daje to dostęp do mechanizmów instytucjonalnych, takich jak edukacja w języku ojczystym czy finansowanie działalności kulturalnej. Polskie organizacje funkcjonują w kilku miastach, m.in. w Zagrzebiu i Rijece, korzystają ze wsparcia państwa oraz współpracują z placówkami RP. Obecność w systemie politycznym pozwala im na udział w konsultacjach i działaniach samorządowych, choć ze względu na niewielką liczebność omawianej diaspory jej wpływ polityczny pozostaje ograniczony (Zienkiewicz, 2024).

Niepewność sytuacji Polonii w Chorwacji ma głównie charakter pośredni. Wynika z ogólnej niestabilności gospodarczej kraju oraz z napięć etnicznych związanych z mniejszością serbską, które dominują w dyskursie publicznym. Mimo że diaspora polska nie jest bezpośrednio dotknięta tymi sporami, funkcjonuje w systemie, w którym uwaga instytucji koncentruje się na dużych i politycznie znaczących grupach. Kryzys finansowy w 2008 r. i późniejsze reformy gospodarcze spowodowały redukcję środków przekazywanych na kulturę i edukację, co pośrednio ograniczyło działalność mniejszych wspólnot, takich jak Polonia (Perić Kaselj i in., 2015; Petsinis, 2013).

Chorwacja stanowi pozytywny przykład państwa regionu, które wprowadziło nowoczesne regulacje w zakresie ochrony mniejszości. Polonia korzysta tam z oficjalnego uznania i ze wsparcia instytucjonalnego, co odróżnia ją od diaspory polskiej w wielu innych krajach bałkańskich. Jednak jej nieduża liczebność oraz marginalność polityczna sprawiają, że praktyczne znaczenie tych praw jest ograniczone, a niepewność wynika raczej z czynników systemowych niż z braku regulacji.

Bośnia i Hercegowina

System konstytucyjny Bośni i Hercegowiny zasadza się na porozumieniu z Dayton z 1995 r., które zakończyło wojnę domową i ustanowiło skomplikowany model państwowości oparty na podziale etnicznym. Konstytucja formalnie uznaje trzy „narody konstytutywne": Boszniaków, Serbów i Chorwatów, a pozostałe wspólnoty są określane mianem „Innych" (*Others*). W praktyce oznacza to, że skromniejsze liczebnie mniejszości narodowe, w tym Polonia, nie posiadają gwarantowanego statusu konstytucyjnego ani instytucjonalnych narzędzi ochrony. Najważniejszy punkt odniesienia stanowi orzeczenie w sprawie *Sejdić i Finci przeciwko Bośni i Hercegowinie*, w którym Europejski Trybunał Praw Człowieka (2009) potępił uniemożliwienie przedstawicielom „Innych" ubiegania

się o najwyższe urzędy państwowe. Mimo wyroku do dziś nie wprowadzono zmian w konstytucji, co wskazuje na strukturalny problem wykluczenia mniejszych grup (Hodžić i Mraović, 2015).

Polonia w Bośni i Hercegowinie jest liczebnie bardzo mała, skupiona głównie w Sarajewie i kilku większych miastach. Ponieważ nie została oficjalnie uznana za mniejszość narodową, funkcjonuje jedynie w ramach stowarzyszeń kulturalnych i nieformalnych sieci społecznych. Brak statusu instytucjonalnego oznacza, że Polacy nie korzystają z systemowych mechanizmów edukacyjnych ani politycznych, a ich obecność okazuje się w dużej mierze niewidoczna. Mniejszości w Bośni generalnie są niezauważane z powodu dominującej logiki „trójnarodowej", która determinuje dostęp do instytucji i polityki publicznej (Hodžić i Mraović, 2015).

Niepewność sytuacji Polonii w Bośni i Hercegowinie ma dwojaki charakter. Po pierwsze, wynika z chronicznej niestabilności instytucjonalnej państwa, w którym etnopolityka blokuje reformy i prowadzi do permanentnego kryzysu politycznego (Bieber, 2020). Po drugie, mniejsze wspólnoty, pozbawione konstytucyjnego uznania, funkcjonują w warunkach marginalizacji prawnej i politycznej niewidzialności. Kryzysy gospodarcze, znaczna emigracja młodych oraz napięcia etniczne pogłębiają te problemy. W efekcie Polonia, podobnie jak inne małe wspólnoty, znajduje się w sytuacji trwałej niepewności, jeśli chodzi o możliwość zachowania swojej tożsamości i uczestnictwa w życiu publicznym.

Bośnia i Hercegowina reprezentuje skrajny przypadek strukturalnej marginalizacji pozostałych mniejszości, będącej rezultatem konstytucyjnej logiki „trójnarodowej". Polonia w tym systemie jest niewidoczna i pozbawiona instytucjonalnych mechanizmów wsparcia. Niepewność jej położenia wynika zarówno z uwarunkowań prawnych, jak i z permanentnej niestabilności politycznej państwa.

Serbia

Serbia dysponuje rozbudowanym systemem ochrony mniejszości narodowych, którego fundamentem jest konstytucja z 2006 r., gwarantująca im prawa w zakresie języka, kultury, edukacji i reprezentacji politycznej (art. 75–81). Zawarte w niej przepisy uzupełnia ustawa o ochronie praw i wolności mniejszości narodowych z 2002 r., regulująca działalność Narodowych Rad Mniejszości. Formalnie zapewnia to mniejszościom szeroki wachlarz uprawnień, m.in. możliwość oddziaływania na politykę edukacyjną czy medialną (Dobos i in., 2017; Korhecz, 2019).

W praktyce owe mechanizmy okazują się selektywne. Duże wspólnoty, takie jak Węgrzy w Wojwodinie, czerpią z nich wymierne korzyści, natomiast pozostałe funkcjonują na marginesie systemu. Choć Polonia ma formalny status mniejszości narodowej, jej organizacje są słabe liczebnie i nie posiadają realnego

wpływu na procesy decyzyjne. W wielu przypadkach rady mniejszości pełnią funkcję symboliczną, a ich działalność ogranicza się do inicjatyw kulturalnych i edukacyjnych finansowanych głównie przez Polskę lub organizacje międzynarodowe (OSCE, 2013).

Szczególnie istotną okolicznością jest niepewność instytucjonalna, wynikająca z centralizacji władzy politycznej po 2012 r., kiedy to Serbska Partia Postępowa (SNS) przejęła kontrolę nad aparatem państwowym. Równolegle retoryka nacjonalistyczna, nasilająca się zwłaszcza w okresach napięć związanych z Kosowem (2008–2009), minimalizowała przestrzeń dla polityki wielokulturowej. Polonia, choć nie była celem represji, znalazła się w atmosferze rosnącej nieufności wobec „obcych", gdy m.in. ograniczano inicjatywy kulturalne finansowane z zagranicy. Niepewność praw mniejszości pogłębia też wybiórcza implementacja przepisów. W wielu regionach, poza Wojwodiną, brakuje wsparcia dla edukacji językowej czy instytucjonalnych form reprezentacji (Korhecz, 2019).

W przypadku Serbii obserwujemy model deklaratywnie otwarty, ale w praktyce selektywny i podporządkowany bieżącym kalkulacjom politycznym. Niewielka i rozproszona diaspora polska doświadcza podwójnej marginalizacji – wynikającej zarówno z małej liczebności, jak i z braku konsekwentnej implementacji prawa. Kryzysy polityczne i retoryka nacjonalistyczna dodatkowo wzmagają poczucie niepewności, gdyż czynią z Polonii wspólnotę instytucjonalnie niewidzialną.

Macedonia Północna

Podstawą ochrony praw mniejszości w Macedonii Północnej są konstytucja z 1991 r. oraz porozumienie z Ochrydy (OFA) z 2001 r., zawarte po konflikcie etnicznym między Macedończykami a Albańczykami. Dokument ten wprowadził zasadę równowagi etnicznej w administracji, sądownictwie i siłach bezpieczeństwa, a także umożliwił rozszerzenie praw językowych, zwłaszcza mniejszości albańskiej. Ustawa o używaniu języków z 2008 r. pozwoliła na oficjalne stosowanie języków mniejszości w gminach, gdzie stanowią one co najmniej 20% populacji. Teoretycznie stworzyło to rozbudowane ramy ochronne, jednakże gdy dochodzi do poważnych kryzysów politycznych, umowa OFA jest często postrzegana jako czynnik destabilizujący (Donev, 2023).

W praktyce system ochrony koncentruje się niemal wyłącznie na relacjach macedońsko-albańskich, marginalizując mniejsze wspólnoty, w tym Polonię. Polacy nie posiadają własnych instytucji reprezentacyjnych, a ich inicjatywy kulturalne mogą być realizowane jedynie przez stowarzyszenia pozarządowe. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że mniejsze grupy etniczne nie mają rzeczywistego wpływu na procesy polityczne, ich prawa zaś są chronione głównie na papierze (Ilievski i Taleski, 2009). Brak infrastruktury edukacyjnej oraz wsparcia medialnego przekłada się na trudności w zachowaniu języka i tożsamości.

Niepewność wynika z dominacji problematyki albańskiej, która determinuje politykę mniejszościową państwa. W momentach kryzysowych – takich jak spór z Grecją o nazwę państwa (2008–2018) czy napięcia wokół implementacji porozumienia z Ochrydy – inne wspólnoty etniczne zostają całkowicie usunięte z debaty publicznej. Polonia jako diaspora niehistoryczna i liczebnie niewielka funkcjonuje w cieniu konfliktów etnopolitycznych, bez dostępu do mechanizmów reprezentacji. Dodatkowym czynnikiem jest słabość państwa idąca w parze z częstymi kryzysami rządowymi, które ograniczają jego zdolność do wdrażania polityk integracyjnych (Ilievski i Taleski, 2009).

Macedonia Północna stworzyła formalne ramy ochrony praw mniejszości, jednak są one realizowane selektywnie oraz podporządkowane logice relacji macedońsko-albańskich. Polonia, podobnie jak inne małe mniejszości, doświadcza podwójnej marginalizacji – brak uznania instytucjonalnego łączy się z polityczną niewidzialnością. Kryzysy tożsamościowe i etnopolityczne w państwie potęgują tę niepewność, czynią bowiem z Polonii wspólnotę zależną niemal jedynie od własnych, ograniczonych zasobów.

Kosowo

Konstytucja Kosowa z 2008 r. deklaruje wieloetniczny charakter państwa, a jej art. 57 gwarantuje mniejszościom prawo do zachowania języka, kultury i tożsamości. Towarzyszy jej ustawa o ochronie i promowaniu praw mniejszości narodowych z tegoż roku, która szczegółowo określa uprawnienia w zakresie edukacji, języka i reprezentacji politycznej. Dodatkowo ustawa o obywatelstwie z 2010 r. zapewnia mniejszościom pełny dostęp do praw obywatelskich. System prawny Kosowa należy do najbardziej rozbudowanych w regionie, jeśli chodzi o formalne zapisy dotyczące ochrony wspólnot etnicznych.

Pomimo tych obszernych ram praktyka wdrażania przepisów pozostaje selektywna i silnie uzależniona od uwarunkowań politycznych. Największe wsparcie otrzymują mniejszości serbska i albańska, wokół których koncentruje się cała polityka mniejszościowa. Inne grupy, np. romska, boszniacka, gorańska, korzystają z części praw, lecz ich realizacja bywa ograniczona (Nimani i in., 2023). Polonia nie jest oficjalnie uznana za mniejszość narodową, co przekłada się na brak dostępu do wsparcia finansowego, mechanizmów reprezentacji politycznej czy edukacji językowej. Polskie stowarzyszenia mogą działać na podstawie ustawy o fundacjach i stowarzyszeniach z 2013 r., lecz są zależne od środków zewnętrznych i nie mają zagwarantowanego udziału w procesach decyzyjnych.

Największe źródło niepewności w Kosowie stanowią napięcia etniczne, które blokują pełną implementację przepisów. Instytucje państwowe często nie działają skutecznie w regionach zamieszkiwanych przez Serbów, co tworzy podwójny system administracyjny i utrudnia integrację mniejszości (Demjaha, 2017). Inne

wspólnoty pozostają niewidoczne i pozbawione wsparcia, a ich prawa są *de facto* limitowane. Na niepewność wpływa także kontekst polityczny: brak uznania Kosowa przez część społeczności międzynarodowej oraz ciągłe napięcia z Serbią sprawiają, że polityka mniejszościowa jest podporządkowana logice konfliktu, a nie realnej integracji. Kryzysy gospodarcze i wysoki poziom bezrobocia dodatkowo osłabiają potencjał instytucjonalny państwa w zakresie wsparcia mniejszości (Mustafa i Krasniqi, 2018).

Kosowo ma jedne z najbardziej zaawansowanych ram prawnych w regionie, lecz ich skuteczne egzekwowanie ogranicza chroniczna niepewność wynikająca z konfliktów etnicznych i słabości instytucjonalnej. Polonia jako nieuznana mniejszość funkcjonuje w warunkach podwójnego wykluczenia – formalnego oraz praktycznego. Kryzysy polityczne i brak stabilności ustrojowej w kraju czynią z niej wspólnotę szczególnie narażoną na marginalizację i instytucjonalną niewidzialność.

Bułgaria

Konstytucja Bułgarii z 1991 r. (art. 6) gwarantuje równość wszystkich obywateli wobec prawa, jednak nie zawiera odrębnych przepisów poświęconych mniejszościom narodowym. Państwo ratyfikowało Konwencję ramową Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych, ale z zastrzeżeniem, że tytułowe pojęcie nie odnosi się do wspólnot. W praktyce oznacza to, że prawa mniejszości są postrzegane jako prawa jednostek, a nie grup etnicznych. Bułgaria ma jedną z liczniejszych populacji mniejszości narodowych w regionie, m.in. Turków, Romów, Pomaków i Ormian, co czyni kwestię regulacji szczególnie istotną (Karp, 2012).

Choć formalnie mniejszości są chronione, system instytucjonalny nie zapewnia im odpowiednich narzędzi do ochrony języka i kultury. Poza tym mimo prób integracji takich grup, często inicjowanych i finansowanych przez UE, uprzedzenia oraz rasizm nie zostały przezwyciężone (Naxidou, 2012). Edukacja w językach mniejszości jest ograniczona, a ich reprezentacja w administracji i polityce – niewielka. Polonia, licząca ok. 2–3 tysięcy osób, nie posiada statusu mniejszości narodowej, co oznacza brak dostępu do programów pomocy czy instytucji konsultacyjnych. Funkcjonuje głównie poprzez stowarzyszenia kulturalne, takie jak Towarzystwo „Polonia" w Sofii, które działają dzięki inicjatywie oddolnej i wsparciu z Polski, nie zaś dzięki systemowym rozwiązaniom bułgarskim (Carlsson, 2023).

Niepewna sytuacja Polonii i innych mniejszości wynika z asymilacyjnego podejścia państwa, które nakazuje im integrację obywatelską i nie traktuje ich jako elementu wspólnotowej różnorodności. Kryzys finansowy w 2008 r. oraz nowsze napięcia polityczne związane z rosnącą rolą partii nacjonalistycznych generalnie powiększyły dystans wobec „obcych". W konsekwencji mniejsze grupy

stały się jeszcze bardziej niewidoczne, a ich inicjatywy kulturalne często napotykają bariery biurokratyczne i nie są wspierane instytucjonalnie (Genova, 2017). Niepewność bierze się zarówno z braku formalnego uznania, jak i z atmosfery społecznej, która ogranicza możliwości rozwojowe takich wspólnot.

Bułgaria reprezentuje model integracyjno-asymilacyjny, który nie oferuje małym diasporom przestrzeni do rozwoju. Polonia, pozbawiona statusu mniejszości narodowej, pozostaje poza instytucjonalnym systemem ochrony i funkcjonuje wyłącznie dzięki własnej aktywności. Kryzysy gospodarcze oraz wzrost nacjonalizmu w życiu politycznym dodatkowo potęgują jej poczucie niepewności i marginalizacji.

Rumunia

Rumunia należy do państw regionu, które wprowadziły najbardziej rozwinięte systemy ochrony mniejszości narodowych. Konstytucja z 1991 r. (znowelizowana w 2003 r.) nie tylko gwarantuje ich prawa (art. 6), lecz także zapewnia im reprezentację polityczną, nawet jeśli nie przekroczą progu wyborczego (art. 62) (Fittante, 2022). Ponadto ustawa o prawach mniejszości narodowych umożliwia korzystanie z języków mniejszości w administracji lokalnej i edukacji oraz stwarza ramy wsparcia finansowego instytucji kulturalnych przez państwo (Constantin, 2004). Dzięki tym ramom Rumunia wpisuje się w model integracyjno-inkluzyjny, względnie rzadki w Europie Środkowo-Wschodniej (Kamusella, 2009).

Stworzony system w praktyce działa stosunkowo efektywnie. Najliczniejsze mniejszości, takie jak Węgrzy czy Romowie, posiadają rozwinięte struktury polityczne i edukacyjne. Mniejszościom narodowym zapewniono uczestnictwo w procesach decyzyjnych w państwie (Prisacariu, 2012). Polonia, skupiająca ok. 2–3 tysięcy osób, także została uznana za oficjalną mniejszość narodową i jest reprezentowana w Izbie Deputowanych przez Związek Polaków w Rumunii. Otrzymuje też dotacje państwowe na działalność kulturalną i edukacyjną, dzięki którym m.in. prowadzi polskojęzyczne szkoły i przedszkola (Constantin, 2004). W porównaniu z sytuacją w innych krajach regionu tamtejsza Polonia ma relatywnie silne zaplecze instytucjonalne, choć istnieją problemy z implementacją praw na poziomie lokalnym oraz wyzwania demograficzne, takie jak starzenie się populacji czy emigracja młodych (Popescu, 2016). Mimo satysfakcjonujących ram polityki językowej w Rumunii występują znaczne trudności z jej wdrażaniem, ponieważ władzom lokalnym dano swobodę w egzekwowaniu przepisów dotyczących używania języków mniejszości. To zaś bezpośrednio przekłada się na problemy z dostępem do edukacji w języku ojczystym (Toró, 2020).

Niepewność w omawianym przypadku ma charakter strukturalny i przyszłościowy. Co prawda skonstruowano solidne ramy prawne, lecz wiele mało liczebnych mniejszości, w tym Polonia, boryka się z marginalizacją w słabiej

zurbanizowanych regionach, gdzie dostęp do edukacji w języku ojczystym bywa ograniczony (Herm i Poulain, 2012; Zaharia i in., 2016). Kryzysy gospodarcze, takie jak recesja po 2008 r., zredukowały środki na wsparcie kultury i edukacji, co szczególnie dotknęło mniejsze wspólnoty. Ponadto narastające fale emigracji zarobkowej wpływają negatywnie na potencjał instytucjonalny Polonii, której organizacje mają kłopoty z utrzymaniem młodego pokolenia w strukturach diaspory (Popescu, 2016).

Rumunia jest państwem, które stworzyło realne i inkluzywne mechanizmy ochrony mniejszości, również Polonii. Jednak mimo formalnego i praktycznego wsparcia przyszłość tej diaspory okazuje się niepewna, co wynika z trendów demograficznych oraz kryzysów ekonomicznych. Przykład Rumunii potwierdza, że nawet dobrze zaprojektowane systemy wymagają stałego dostosowywania do zmieniających się warunków społecznych i politycznych.

Hiszpania

Konstytucja Hiszpanii z 1978 r. ustanawia system autonomii regionalnej, gwarantujący uznanym wspólnotom prawo do własnych języków, kultur i instytucji (art. 2 i 3). Na tej podstawie rozwinięto model wielopoziomowej ochrony, szczególnie w Katalonii, Kraju Basków i Galicji, gdzie funkcjonują osobne systemy edukacyjne i kulturalne. Jednak ochrona ta obejmuje przede wszystkim historyczne wspólnoty regionalne, a nie nowe diaspory migracyjne, takie jak Polonia. Brakuje odrębnych regulacji prawnych dotyczących mniejszości narodowych, które napłynęły po wejściu Hiszpanii do Unii Europejskiej i po jej rozszerzeniu w 2004 r. (Pinyol-Jiménez i Caraballo, 2018).

W praktyce przybysze z Polski są traktowani jako część szerokiej kategorii obywateli UE, bez dodatkowych przywilejów czy mechanizmów instytucjonalnych wspierających ich tożsamość. Polonia nie posiada formalnego statusu mniejszości narodowej i działa głównie poprzez stowarzyszenia kulturalne oraz parafie katolickie. Nie istnieje systemowe wsparcie dla edukacji w języku polskim – nauczanie odbywa się na ogół w szkołach sobotnich i przy placówkach dyplomatycznych. W wielu regionach, zwłaszcza dotkniętych kryzysem gospodarczym, aktywność Polonii ogranicza się do inicjatyw lokalnych, co utrudnia jej długofalową instytucjonalizację (Rzepnikowska, 2023).

Kryzys finansowy z 2008 r. wyjątkowo dotknął Hiszpanię i spowodował gwałtowny wzrost bezrobocia (szczególnie w sektorze budowlanym, gdzie pracowało sporo Polaków). W efekcie część Polonii wyemigrowała dalej – do Niemiec, Wielkiej Brytanii czy Norwegii – co osłabiło jej potencjał organizacyjny. Niepewność pogłębiły także napięcia związane z migracją spoza Unii Europejskiej – dyskurs polityczny coraz częściej skupia się na tamowaniu napływu cudzoziemców, a to pośrednio rzutuje na postrzeganie wszystkich migrantów,

również obywateli UE. Polonia, choć nie doświadcza otwartej dyskryminacji, pozostaje w cieniu czołowych debat etnopolitycznych (np. katalońskiej), co czyni ją wspólnotą niewidzialną instytucjonalnie i narażoną na skutki kryzysów społeczno-gospodarczych (Pinyol-Jiménez i Caraballo, 2018).

Hiszpania reprezentuje model silnej ochrony wspólnot historycznych, ale marginalnego traktowania nowych diaspor migracyjnych. Polonia, pozbawiona statusu mniejszości narodowej, polega głównie na oddolnych inicjatywach, które są podatne na wstrząsy gospodarcze i społeczne. Kryzys finansowy w 2008 r. oraz brak instytucjonalnych gwarancji wzmocniły poczucie niepewności, uczyniły bowiem z Polonii grupę słabo zakorzenioną w strukturach państwa.

Portugalia

Konstytucja Portugalii z 1976 r. (art. 13 i 15) zakłada zasadę równości wobec prawa i przewiduje pełnię praw obywatelskich dla cudzoziemców legalnie przebywających w kraju. Państwo to ratyfikowało najważniejsze akty prawa międzynarodowego dotyczące mniejszości, m.in. Konwencję ramową o ochronie mniejszości narodowych i Europejską kartę języków regionalnych lub mniejszościowych, lecz podobnie jak Hiszpania odnosi je przede wszystkim do wspólnot historycznych. Brakuje wyraźnych regulacji prawnych poświęconych nowym diasporom migracyjnym (Cook, 2018; Pires, 2012).

Do takich należy Polonia w Portugalii, licząca według szacunków kilkanaście tysięcy osób i traktowana jako część ogólnej kategorii przybyszów z Unii Europejskiej. Nie posiada ona statusu mniejszości narodowej i funkcjonuje głównie dzięki stowarzyszeniom oraz parafiom, które podtrzymują język i kulturę. Portugalski system edukacji i administracji nie przewiduje specjalnych mechanizmów wsparcia dla małych grup migracyjnych. Podobnie jak w Hiszpanii nauczanie języka polskiego odbywa się w formie dodatkowych zajęć, organizowanych przy wsparciu ambasady RP i jako oddolna inicjatywa rodziców.

Kryzys gospodarczy w 2008 r. uderzył w Portugalię szczególnie mocno – spowodował redukcję wydatków publicznych i cięcia w systemach socjalnych. Migranci, w tym Polonia, znaleźli się w sytuacji zwiększonej niepewności ekonomicznej (Mulumba i Carvalho, 2023; Sarmento i in., 2014). Brak stabilnych ram instytucjonalnych ochrony sprawił, że w okresie kryzysu wiele organizacji diasporycznych ograniczyło swoją działalność lub zawiesiło projekty kulturalne. Niepewność pogłębił także wzrost migracji z krajów afrykańskich i brazylijskiej diaspory, który zdominował publiczny dyskurs o integracji, a inne mniejszości zepchnął na margines debaty (Gonçalves, 2023). W efekcie polska diaspora w omawianym państwie funkcjonuje w tle większych grup migracyjnych oraz w warunkach braku odporności na kolejne wstrząsy ekonomiczne.

Portugalia, podobnie jak Hiszpania, opiera swój model na uniwersalistycznym podejściu do praw obywatelskich, bez wyróżniania małych diaspor migracyjnych. Polonia, choć korzysta z ogólnych mechanizmów równości, nie posiada narzędzi instytucjonalnych chroniących jej tożsamość. Kryzys gospodarczy z 2008 r. obnażył kruchość tego modelu – w sytuacjach kryzysowych Polonia okazuje się wspólnotą podatną na marginalizację i pozbawioną trwałego wsparcia.

Włochy

Konstytucja Włoch z 1947 r. (art. 6) gwarantuje ochronę mniejszości językowych, a ustawy szczegółowe regulują funkcjonowanie wspólnot takich jak niemieckojęzyczni Tyrolczycy, francuskojęzyczni mieszkańcy Doliny Aosty czy Słoweńcy we Friuli-Wenecji Julijskiej. System ten, oparty na zasadzie historyczności, nie dotyczy jednak nowych diaspor migracyjnych. Osiedleńcy z Polski, podobnie jak inne grupy przybyłe po 2004 r., nie korzystają z żadnych szczególnych praw mniejszościowych, lecz są objęci powszechnymi mechanizmami ochrony praw człowieka i dostępu do rynku pracy (Mirilovic, 2016; Sierp, 2008).

Polonia we Włoszech, szacowana na ponad 100 tysięcy osób, jest jedną z większych wspólnot polskich w Europie Południowej. Funkcjonuje przede wszystkim dzięki własnym stowarzyszeniom, szkołom sobotnim i parafiom. W niektórych regionach prężnie działa sieć organizacji polonijnych, lecz brak formalnego uznania tej diaspory za mniejszość narodową ogranicza jej możliwości wsparcia instytucjonalnego. Nauczanie języka polskiego odbywa się głównie w ramach inicjatyw oddolnych, we współpracy z ambasadą RP, a nie w systemie edukacji publicznej (Golemo, 2010; Legut, 2022).

Włochy charakteryzują się zmiennością polityczną oraz podatnością na wpływy populistycznych narracji antyimigracyjnych. W okresie kryzysu finansowego w 2008 r., a następnie kryzysu migracyjnego po 2015 r. polityka wobec cudzoziemców stała się bardziej restrykcyjna, co negatywnie wpłynęło również na warunki życia przybyszów z UE, pomimo że formalnie nie obejmowały ich ograniczenia dotyczące obywateli państw trzecich. Polityki integracyjne w poszczególnych państwach członkowskich UE często cechuje fragmentacja, która utrudnia migrantom dostęp do mechanizmów wsparcia (Fraudatario, 2024). Polonia, choć w dużej mierze dobrze zintegrowana ekonomicznie, odczuwa skutki cięć socjalnych oraz niepewność co do przyszłości polityki migracyjnej. Brak stabilnych mechanizmów pomocowych oznacza, że diaspora polska pozostaje zależna od własnych zasobów, narażonych na kryzysy gospodarcze i polityczne (Mirilovic, 2016; Ortensi i Barbiano Di Belgiojoso, 2022).

Włochy reprezentują model ochrony mniejszości skoncentrowany przede wszystkim na wspólnotach historycznych, co prowadzi do słabszej widoczności i ograniczonego wsparcia dla nowszych grup migracyjnych. Polonia, mimo swojej

liczebności oraz aktywności organizacyjnej, funkcjonuje tam bez formalnie zagwarantowanych mechanizmów ochrony i stabilnego wsparcia instytucjonalnego. Kryzysy gospodarcze i napięcia migracyjne uwidoczniły kruchość tej pozycji, przy relatywnie silnej integracji ekonomicznej utrzymuje się bowiem stan instytucjonalnej niepewności.

Grecja

Konstytucja Grecji z 1975 r. nie zawiera odrębnych regulacji dotyczących mniejszości narodowych poza odniesieniami do praw człowieka i równości wobec prawa. Państwo formalnie uznaje tylko mniejszość muzułmańską w Tracji Zachodniej, zgodnie z traktatami międzynarodowymi z lat 20. XX w. (Koldas, 2013). Koncepcja jednolitego narodu greckiego, ukształtowana w XIX w., silnie wpłynęła na politykę państwa i życie społeczne. Istotną rolę odegrały w tym grecki Kościół oraz system edukacji, które wzmacniały przekonanie, że społeczeństwo i państwo powinny opierać się na wspólnej tożsamości etnicznej i narodowej. Ponieważ zgodnie z konstytucją prawosławie jest ważnym elementem greckiej tożsamości, osoby niebędące prawosławnymi często mają słabszą pozycję społeczną i symboliczną (Tsitselikis, 2012). Dążenie do narodowej jednorodności powodowało, że państwo starało się negować istnienie innych grup etnicznych w swoich granicach (Forbes, 2014). Model grecki opiera się więc na idei homogenicznego narodu, co nie sprzyja formalnemu uznaniu nowych diaspor migracyjnych, takich jak Polonia (Anagnostou, 2005; Tsitselikis, 2012). Choć Grecja ratyfikowała podstawowe konwencje międzynarodowe, ich implementacja w obszarze ochrony mniejszości jest selektywna i fragmentaryczna (Tsitselikis, 2008).

Polonia w Grecji, licząca według szacunków kilkanaście tysięcy osób, nie posiada statusu mniejszości narodowej i funkcjonuje głównie dzięki parafiom katolickim, szkołom sobotnim oraz stowarzyszeniom (Rokita-Jaśkow i Panek, 2025). Brakuje systemowego wsparcia dla nauczania języka polskiego czy promocji kultury. Polacy są postrzegani przede wszystkim jako migranci ekonomiczni z UE, a nie jako grupa wymagająca ochrony praw mniejszościowych. Działania organizacyjne Polonii zależą od jej funduszy i nie mają trwałego charakteru instytucjonalnego (Grigoriadis, 2008; Triandafyllidou i Kokkali, 2010).

Największym źródłem niepewności dla Polonii w Grecji był kryzys finansowy 2008 r., który szczególnie mocno dotknął społeczeństwo greckie. Wysokie bezrobocie, redukcja wydatków socjalnych i rosnąca presja społeczna na migrantów stworzyły atmosferę niepewności, której doświadczały wszystkie wspólnoty cudzoziemskie. Choć Polacy jako obywatele UE mieli większą swobodę niż przybysze spoza Unii, odczuwali skutki cięć socjalnych, utraty miejsc pracy i ograniczeń w systemie edukacyjnym. Dodatkowym czynnikiem jest retoryka polityczna – w okresach wzrostu populizmu i nacjonalizmu narracja głosząca

homogeniczność narodu greckiego spycha małe grupy migracyjne na ubocze (Mantouvalou, 2009).

Grecja charakteryzuje się modelem monokulturowym, w którym inne mniejszości poza muzułmańską nie są formalnie uznane. Niemożliwość takiego uznania nowych diaspor migracyjnych, będąca pochodną uwarunkowań historycznych i konstytucyjnych, powoduje, że Polonia w tym systemie pozostaje niewidzialna instytucjonalnie oraz podatna na kryzysy ekonomiczne i polityczne. Brak wsparcia dla zachowania języka i kultury, połączony z atmosferą niepewności wynikającą z kryzysu finansowego i dyskursu narodowego, czyni z Polonii wspólnotę zepchniętą na margines.

Malta

Konstytucja Malty z 1964 r. oraz ustawy szczegółowe gwarantują równość obywateli wobec prawa, ale nie przewidują specjalnych rozwiązań dla mniejszości narodowych. Ponieważ Malta jest państwem homogenicznym etnicznie i językowo, długo nie postrzegała kwestii mniejszości jako istotnej. Dopiero w ostatnich dekadach, wraz z napływem migrantów z Afryki i Azji, pojawiła się potrzeba instytucjonalnego uregulowania integracji cudzoziemców (Lutterbeck, 2009).

Polonia, jako część migracji wewnątrzunijnej, nie została objęta żadnymi dodatkowymi mechanizmami ochrony, ale korzysta z praw wynikających z członkostwa w UE i swobody przepływu osób (Pisani, 2012). Choć liczebnie niewielka, rozwija się dzięki rosnącemu napływowi pracowników sezonowych i specjalistów, szczególnie w sektorze usług, w tym turystycznych. Nie ma jednak formalnego statusu mniejszości narodowej ani systemowych narzędzi wsparcia instytucjonalnego. Funkcjonuje przede wszystkim poprzez małe stowarzyszenia i sieci nieformalne. Nauczanie języka polskiego ogranicza się do inicjatyw rodzin i organizacji społecznych, wspieranych przez placówki dyplomatyczne RP.

Niepewność sytuacji Polonii na Malcie powodują głównie dwa czynniki. Po pierwsze, brak tradycji polityki mniejszościowej sprawia, że wszelka pomoc instytucjonalna zależy od podejmowanych *ad hoc* działań rządu. Po drugie, silna presja migracyjna związana z napływem uchodźców z Afryki uczyniła kwestię cudzoziemców tematem politycznie drażliwym. W takim kontekście małe wspólnoty, np. Polonia, choć nie są bezpośrednim przedmiotem debat publicznych, stają się instytucjonalnie niewidzialne i funkcjonują w cieniu dużych wyzwań migracyjnych. Kryzysy ekonomiczne i społeczne dodatkowo osłabiają zdolność państwa do wspierania mniejszych grup (DeBono, 2013; Pisani, 2012).

Malta reprezentuje model niemal całkowitej homogeniczności, w którym mniejszości narodowe nie są instytucjonalnie uwzględniane. Polonia co prawda formalnie korzysta z praw obywateli UE, ale nie ma dostępu do trwałych mechanizmów ochrony tożsamości. W obliczu presji migracyjnej i politycznej

sytuacja ta ogranicza zdolność diaspory do długofalowego zakorzenienia. Polonia na Malcie żyje w warunkach niepewności wynikającej z braku tradycji polityki mniejszościowej, napływu uchodźców oraz kryzysów ekonomicznych.

Cypr

Konstytucja Republiki Cypryjskiej z 1960 r. formalnie uznaje dwa główne komponenty etniczne państwa: Greków cypryjskich oraz Turków cypryjskich (Moisi i Zachariades, 2021; Pasamitros, 2022). Ten dwuwspólnotowy charakter jest fundamentalny dla jego struktury politycznej i prawnej (Hadjigeorgiou i Kyriakou, 2019; Kanavou, 2012). Pozostałe wspólnoty, m.in. Maronici, Ormianie i Latynosi, są określane jako „religijne grupy etniczne" i posiadają ograniczone prawa do zachowania języka i kultury (Hadjigeorgiou i Kyriakou, 2019). Omawiany model opiera się na uwarunkowaniach historycznych oraz na traktatach, których postanowienia ukształtowały współczesny Cypr.

Polonia na Cyprze jest stosunkowo niewielka, ale dynamicznie rośnie dzięki migracji zarobkowej i turystyce. Skupia się głównie w większych miastach, takich jak Nikozja, Limassol i Larnaka (Bivand Erdal i Lewicki, 2016; Zopiatis i in., 2014). Korzysta z ogólnych praw obywatelskich i regulacji unijnych dotyczących swobody przepływu osób, lecz brak formalnego statusu mniejszości oznacza, że wspólnota polska organizuje się w ramach stowarzyszeń kulturalnych, parafii katolickich i szkół sobotnich. Nauczanie języka polskiego wspierają przede wszystkim placówki dyplomatyczne RP, co stanowi element szerszej „dyplomacji diasporalnej" mającej na celu promowanie systematycznych relacji między rządem kraju pochodzenia a grupami diasporalnymi (Tomiczek, 2011). W przestrzeni publicznej Polonia jest słabo widoczna i pozbawiona dostępu do oficjalnych mechanizmów reprezentacji politycznej (Legut, 2022; Tint i in., 2017; Valcke, 2019).

Cypr charakteryzuje się chroniczną niepewnością polityczną wynikającą z konfliktu grecko-tureckiego, który determinuje cały system instytucjonalny państwa. W takim kontekście mniejsze wspólnoty migracyjne pozostają poza głównym nurtem polityki. Kryzys finansowy w 2008 r. i w latach 2012–2013 dodatkowo pogłębił poczucie niepewności, uderzywszy w migrantów, którzy niejednokrotnie stracili zatrudnienie w sektorach usługowym i budowlanym. W dyskursie publicznym dominują kwestie podziału Cypru oraz relacji z Unią Europejską, co spycha sprawy nowych diaspor na margines. Polonia funkcjonuje więc w warunkach niepewności instytucjonalnej i ekonomicznej, które zależą od zmiennych okoliczności politycznych i gospodarczych (Bozkurt i Trimikliniotis, 2014).

Cypr to państwo o silnie spolaryzowanym systemie etnicznym, w którym nowe wspólnoty migracyjne, takie jak Polonia, nie zyskały formalnego uznania ani wsparcia instytucjonalnego. Poddana ustawicznej niepewności politycznej

oraz gospodarczej, diaspora polska pozostaje grupą niewidoczną i marginalizowaną, działającą przede wszystkim dzięki własnym oddolnym inicjatywom.

Polityka Rzeczypospolitej Polskiej wobec Polonii w Europie Południowej i na Bałkanach

Polityka Rzeczypospolitej Polskiej wobec Polonii i Polaków zamieszkujących Europę Południową i Bałkany stanowi marginalny, lecz istotny obszar analizy w kontekście polityki zagranicznej oraz kształtowania tożsamości narodowej. Działania państwa polskiego na tych terenach – inaczej niż w regionach z ugruntowanymi społecznościami diasporalnymi – cechują się brakiem spójności, fragmentaryzacją oraz reaktywnością, co znacząco rzutuje na kondycję i status prawny Polonii (Chałupczak i in., 2014; Litwin i in., 2024).

Można zaobserwować deficyt całościowej, długofalowej strategii RP wobec Polonii w Europie Południowej i na Bałkanach. Dokumenty programowe i polityki publiczne koncentrują się na diasporach historycznie silnie związanych z Polską, natomiast pomijają obszar śródziemnomorski i bałkański (Nowosielski i Nowak, 2017). W konsekwencji tamtejsza Polonia jest traktowana jako peryferyjna i często pozostaje poza głównym nurtem zainteresowania państwa polskiego.

Wsparcie RP dla Polonii ma w dużej mierze charakter reaktywny – odpowiada na bieżące zapotrzebowanie zgłaszane przez organizacje polonijne lub placówki dyplomatyczne, nie opiera się na trwałych mechanizmach instytucjonalnych. Zamiast strategii długoterminowej dominują rozwiązania krótkookresowe, np. granty na działalność edukacyjną czy kulturalną, które umożliwiają realizację pojedynczych projektów, lecz nie zapewniają stabilności funkcjonowania diaspory (Fiń i in., 2013; Nowosielski i Nowak, 2017).

Najczęściej stosowaną formą wsparcia są dotacje przekazywane przez Senat RP, Ministerstwo Spraw Zagranicznych czy instytucje takie jak Fundacja „Pomoc Polakom na Wschodzie". Jednak w odniesieniu do Europy Południowej i Bałkanów mechanizmy te działają w ograniczonym zakresie, co wynika z niewielkiej liczebności Polonii i braku jej oficjalnego uznania za mniejszość narodową (Nowosielski i Nowak, 2022). Polonia w omawianym regionie cierpi na brak trwałych struktur organizacyjnych. Jej rozproszenie i niedostateczne zasoby finansowe powodują, że organizacje polonijne mają trudności w skutecznym zabieganiu o systemowe wsparcie. Brakuje również rozwiniętych platform współpracy między Polonią, władzami lokalnymi oraz polskimi instytucjami publicznymi (Apriłaszwili, 2025; Chałupczak i in., 2014). Niespójność i fragmentaryczność polskiej polityki wobec diaspory w regionie prowadzi do pogłębiania stanu niepewności instytucjonalnej. W konsekwencji Polonia pozostaje niewidoczna w polityce państw przyjmujących oraz w polskich strategiach działań

dotyczących diaspory, co osłabia jej zdolność do ochrony własnej tożsamości i do zakorzenienia instytucjonalnego.

Podsumowanie

Podsumowując przeprowadzoną analizę, należy podkreślić, że sytuacja Polonii w Europie Południowej i na Bałkanach wpisuje się w szerszy problem marginalizacji mniejszości migracyjnych w regionach borykających się z niestabilnością polityczną, kryzysami gospodarczymi oraz silnymi podziałami etnopolitycznymi. Polonia jako diaspora nieliczna i rozproszona nie ma statusu mniejszości historycznej, co w przeważającej części przypadków pozbawia ją narzędzi prawnych i instytucjonalnych do skutecznej ochrony własnej tożsamości. W analizowanych państwach są widoczne różne modele podejścia do mniejszości – od formalnego uznania i wsparcia (Rumunia, Chorwacja) po brak jakichkolwiek mechanizmów ochrony (Grecja, Malta, Cypr).

Zestawienie zaprezentowane w tabeli 1 wskazuje wyraźnie na istniejące zróżnicowanie w statusie prawnym mniejszości narodowych i w praktyce instytucjonalnej wobec nich. Porównanie to pozwala uchwycić nie tylko skalę dysproporcji, lecz także obszary, w których Polonia staje się „niewidzialną" mniejszością, pozbawioną gwarancji systemowych. Poniższy wykaz stanowi podstawę do dalszych rozważań nad niepewnością jako kategorią analityczną. Pozwala dostrzec, że nawet tam, gdzie istnieją ramy formalne, praktyka polityczna i społeczna często prowadzi do marginalizacji i wiąże się z brakiem realnego wsparcia.

Tabela 1

Status Polonii i praktyka wobec niej w państwach Europy Południowej i Bałkanów

Państwo	Ramy prawne dotyczące mniejszości	Status Polonii	Praktyka wobec Polonii	Poziom niepewności i jej przyczyny
Albania	konstytucja (1998), ustawa o mniejszościach (2017)	brak uznania	Polonia funkcjonuje w niszowych strukturach	– średni – brak instytucjonalizacji, ale liberalizacja prawa
Bośnia i Hercegowina	porozumienie z Dayton (1995), model trójnarodowy	brak uznania	Polonia niewidoczna	– wysoki – konstytucyjna marginalizacja „Innych"
Bułgaria	konstytucja (1991), model asymilacyjny	brak uznania	stowarzyszenia kulturalne bez statusu	– wysoki – brak uznania kolektywnego, presja asymilacyjna

cd. tab. 1

Chorwacja	konstytucja (1990), ustawa o prawach mniejszości (2002)	uznanie formalne	dostęp do edukacji i kultury	– niski/średni – dobre ramy prawne, lecz ograniczenia budżetowe
Cypr	konstytucja (1960), system grecko-tu-recki	brak uznania	Polonia działa oddolnie	– wysoki – konflikt etniczny, kryzys z lat 2012–2013
Czarnogóra	konstytucja (2007), ustawa o mniejszościach 2006	brak uznania	Polonia funkcjonuje oddolnie	– średni – selektywne wdrażanie praw
Grecja	konstytucja (1975), uznanie tylko mniejszości muzułmańskiej	brak uznania	Polonia bez praw instytucjonalnych	– wysoki – model monokulturowy, kryzys finansowy
Hiszpania	konstytucja (1978), system autonomii regionalnej	brak uznania	organizacje oddolne, brak wsparcia instytucjonalnego	– wysoki – kryzys z 2008 r., marginalizacja migrantów
Kosowo	konstytucja (2008), ustawa o mniejszościach (2008)	brak uznania	organizacje bez wsparcia instytucjonalnego	– wysoki – brak formalnego statusu, konflikty etniczne
Macedonia Północna	konstytucja (1991), porozumienie z Ochrydy (2001)	brak uznania	Polonia marginalna wobec dominacji Albańczyków	– wysoki – napięcia etniczne i polaryzacja polityczna
Malta	konstytucja (1964), brak systemu ochrony mniejszości	brak uznania	stowarzyszenia i wsparcie ambasady RP	– średni – presja migracyjna i brak tradycji mniejszościowej
Portugalia	konstytucja (1976), brak odrębnych regulacji dla mniejszości	brak uznania	Polonia działa w ramach stowarzyszeń i parafii	– średni – silna asymilacja, słabe mechanizmy wsparcia
Rumunia	konstytucja (1991), ustawa gwarantująca reprezentację	uznanie formalne	Polonia reprezentowana w parlamencie	– niski – stabilne wsparcie instytucjonalne
Serbia	konstytucja (2006), rady mniejszości	uznanie formalne	słabe mechanizmy w praktyce	– wysoki – centralizacja, selektywne egzekwowanie prawa

cd. tab. 1

Słowenia	konstytucja (1991), uznanie mniejszości włoskiej i węgierskiej	brak uznania	Polonia w ramach ogólnych regulacji UE	– średni – marginalizacja nowych wspólnot
Włochy	konstytucja (1947), ustawy chroniące mniejszości historyczne	brak uznania	edukacja i kultura wyłącznie oddolna	– średni – zależność od lokalnych polityk i kryzysów

Źródło: opracowanie własne.

W kontekście polityki mniejszościowej sytuacja Polonii w Europie Południowej i na Bałkanach ujawnia sprzeczność między formalnymi ramami prawnymi a ich wybiórczą implementacją. Polska diaspora jako grupa niehistoryczna i liczebnie mała doświadcza marginalizacji strukturalnej, która wynika z braku instytucjonalnego uznania, z ograniczonego dostępu do reprezentacji oraz poniekąd z kryzysów politycznych i gospodarczych. Analiza, zorganizowana problemowo, potwierdza postawione tezy (T1–T4), wskazuje bowiem na zróżnicowanie regionalne i główne wyzwania: selektywność polityki mniejszościowej, instytucjonalną niewidzialność oraz niepewność systemową.

Na Bałkanach polityka mniejszościowa często skupia się przede wszystkim na najważniejszych konfliktach etnicznych, co ogranicza widoczność i znaczenie Polonii. W Macedonii Północnej podstawy ochrony mniejszości tworzą konstytucja z 1991 r. i porozumienie z Ochrydy z 2001 r., jednak dominacja kwestii macedońsko-albańskiej powoduje marginalizowanie pozostałych wspólnot. W efekcie Polonia znajduje się na uboczu, zwłaszcza w okresach napięć politycznych, takich jak spór o nazwę państwa z Grecją w latach 2008–2018 (Ilievski i Taleski, 2009). Serbia ustanowiła Narodowe Rady Mniejszości, ale ich dekoracyjna rola i brak konsekwentnej implementacji praw czynią Polonię niewidoczną instytucjonalnie, szczególnie gdy nasilają się napięcia nacjonalistyczne (Council of Europe, 2025). Bośnia i Hercegowina, gdzie polityka jest oparta na trójnarodowym modelu przyjętym w porozumieniu z Dayton w 1995 r., wyklucza mniejsze diaspory, wskutek czego pozostawia Polonię bez wsparcia w niestabilnym kontekście (Hodžić i Mraović, 2015). W Kosowie zaawansowane ramy prawne kontrastują z niepewnością wynikającą z konfliktów etnicznych i słabości instytucji, co prowadzi do podwójnego wykluczenia Polonii (Calu, 2020). Bułgaria, stosująca model integracyjno-asymilacyjny, nie przyznaje Polonii statusu mniejszości, a nacjonalizm i kryzysy gospodarcze pogłębiają jej marginalizację (Rechel, 2008). W Europie Południowej Grecja i Malta przyjęły modele monokulturowe, zatem Polonia, pozbawiona uznania, funkcjonuje tam w cieniu większych grup migracyjnych, narażona na kryzysy finansowe (Triandafyllidou i Kokkali,

2010). Hiszpania, Portugalia i Włochy faworyzują mniejszości historyczne, a Polonii oferują jedynie ogólne prawa unijne, co uwypukla jej kruchość w obliczu wstrząsów, takich jak kryzys w 2008 r. (Legut, 2022; Pinyol-Jiménez i Caraballo, 2018). Cypr, borykający się z polaryzacją etniczną, marginalizuje nowe diaspory, czym wzmacnia niepewność Polonii (Kyriakou i Kaya, 2011). Brak formalnego statusu mniejszości w przeważającej liczbie krajów stanowi potwierdzenie T1, a niepewność prawna i polityczna ogranicza prawa obywatelskie i kulturowe, wobec czego potwierdza się T2.

Wyjątkami są Chorwacja i Rumunia, które wyróżniają się modelami inkluzywnymi, co wspiera T4 (którą można uważać za częściowo potwierdzoną). W Chorwacji ustawa o prawach mniejszości z 2002 r. gwarantuje Polonii uznanie i dostęp do edukacji językowej, choć jej niewielka liczebność powoduje, że praktyczne znaczenie tych praw nie jest duże (Petsinis, 2013). Rumunia, z mechanizmami konstytucyjnymi z 1991 r. (nowelizacja w 2003 r.), przyznaje Polonii reprezentację parlamentarną i udziela jej wsparcia kulturalnego, jednak wyzwania demograficzne i ekonomiczne wprowadzają niepewność (Kamusella, 2009). Nawet w tych krajach selektywność implementacji przepisów wpływa na sytuację diaspory.

W świetle analizy Polonia pozostaje instytucjonalnie niewidoczna w większości krajów i funkcjonuje dzięki inicjatywom oddolnym. Brak statusu mniejszości, szczególnie w Grecji, na Malcie i w Bułgarii, w jakimś stopniu ogranicza członkom diaspory dostęp do edukacji językowej i ochrony kultury (T1 potwierdzona). Kryzysy finansowe (np. w 2008 r.), migracyjne i tożsamościowe, które pogłębiają marginalizację, w rezultacie osłabiają zakorzenienie Polonii, co potwierdza T2. Słabość państw (Kosowo, Bośnia) i niestabilność polityczna (Macedonia, Serbia) potęgują niepewność, czyniąc Polonię zależną od własnych zasobów. Polityka RP wobec diaspory, oparta na ustawie o Karcie Polaka (Ustawa, 2007) i strategii migracyjnej (Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, 2024), okazuje się reaktywna i niedofinansowana, wobec czego wsparcie dla Polonii jest niedostateczne, a T3 – potwierdzona (Lesińska, 2019).

Wnioski i rekomendacje

Analiza potwierdza wszystkie tezy: T1 – brak uznania prowadzi do marginalizacji Polonii; T2 – niepewność prawna i polityczna tworzy bariery w realizacji praw; T3 – polityka RP jest niespójna i reaktywna; T4 – modele chorwacki i rumuński wskazują właściwy kierunek. Kluczowe znaczenie ma wypracowanie nowych instrumentów polityki diasporalnej, opartych na *Rządowej strategii współpracy z Polonią i Polakami za granicą na lata 2025–2030* (Ministerstwo

Spraw Zagranicznych, 2025). Rozwiązaniem może być wdrożenie zintegrowanego programu, który obejmie stabilne finansowanie edukacji polonijnej (np. szkoły weekendowe i stypendia), tworzenie platform współpracy z państwami przyjmującymi (w tym umowy o ochronie tożsamości kulturowej) oraz systematyczne monitorowanie norm międzynarodowych przez MSZ i Senat RP. Dodatkowo wykorzystanie potencjału gospodarczego diaspory dzięki programom powrotowym i inwestycyjnym, takim jak proponowane w strategii, mogłoby wzmocnić więzi środowisk diasporalnych z ojczyzną i przeciwdziałać marginalizacji. Opisane podejście, łączące elementy *soft power* z konkretnymi narzędziami legislacyjnymi, pozwoliłoby na aktywne budowanie silnych społeczności polonijnych w niestabilnych kontekstach geopolitycznych.

Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego

Praca naukowa dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą „Nauka dla Społeczeństwa II", nr projektu: NdS-II/SN/0353/2023/01, kwota dofinansowania: 775 200,00 zł, całkowita wartość projektu: 775 200,00 zł. Autor nie poniósł żadnych kosztów w związku z opublikowaniem artykułu w czasopiśmie „Studia Politicae Universitatis Silesiensis", a środki projektu nie zostały przeznaczone na publikację tekstu.

NAUKA DLA SPOŁECZEŃSTWA

Bibliografia

Anagnostou, D. (2005). Deepening democracy or defending the nation? The Europeanisation of minority rights and Greek citizenship. *West European Politics*, *28*(2), 335–357. https://doi.org/10.1080/01402380500059785

Apriłaszwili, S. (2025). *Polityka III RP wobec Polonii i Polaków za granicą*. Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.

Bieber, F. (2020). *The rise of authoritarianism in the Western Balkans*. Palgrave Macmillan.

Bivand Erdal, M., Lewicki, A. (2016). Polish migration within Europe: Mobility, transnationalism and integration. *Social Identities*, *22*(1), 1–9. https://doi.org/10.1080/13504630.2015.1110351

Bozkurt, U., Trimikliniotis, N. (2014). Incorporating a class analysis within the national question: Rethinking ethnicity, class, and nationalism in Cyprus. *Nationalism and Ethnic Politics*, *20*(2), 244–265. https://doi.org/10.1080/13537113.2014.909162

Calu, M.-I. (2020). *Kosovo divided: Ethnicity, nationalism and the struggle for a state*. I.B. Tauris & Company. https://doi.org/10.5040/9781838606626

Carlsson, N. (2023). Boundaries and belonging among settled minorities and refugees in Bulgaria. *Nationalities Papers*, *51*(5), 1123–1142. https://doi.org/10.1017/nps.2021.80

Chałupczak, H., Lesińska, M., Firlit-Fesnak, G., Solga, B. (2014). Polityka migracyjna Polski wobec najnowszej emigracji Polaków po 2004 roku. W: M. Lesińska, M. Okólski, K. Slany i B. Solga (red.), *Dekada członkostwa Polski w UE. Społeczne skutki emigracji Polaków po 2004 roku* (s. 307–330). Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.

Constantin, S. (2004). Linguistic policy and national minorities in Romania. *Noves SL. Revista de Sociolingüística*, *Autumn*. https://www.gencat.cat/llengua/noves/noves/hm04tardor/docs/constantin.pdf

Cook, M.L. (2018). Portugal's immigration and integration policies: A case apart? *Journal of International Migration and Integration*, *19*(3), 771–789. https://doi.org/10.1007/s12134-018-0569-x

Council of Europe. (2025). *Fifth opinion on Serbia* (ACFC/OP/V(2024)5). Secretariat of the Framework Convention for the Protection of National Minorities. https://rm.coe.int/5th-op-serbia-en/1680b5a511

DeBono, D. (2013). *Naturalisation procedures for immigrants: Malta.* Naturalisation Procedures Report No. RSCAS/EUDO-CIT-NP 2013/30. Robert Schuman Centre for Advanced Studies. https://www.um.edu.mt/library/oar/bitstream/123456789/57663/1/Naturalisation_procedures_for_immigrants_Malta_2013.pdf

Demjaha, A. (2017). Inter-ethnic relations in Kosovo. *SEEU Review*, *12*(1), 181–196. https://doi.org/10.1515/seeur-2017-0013

Dobos, E., Tóth, N., Vizi, B. (2017). Conclusions: Local variations of minority representation in South-Eastern Europe. W: E. Dobos, N. Tóth i B. Vizi (red.), *Beyond international conditionality* (s. 247–268). Nomos. https://doi.org/10.5771/9783845272115-247

Donev, N. (2023). The Ohrid Framework Agreement and international law: Twenty years of development. *Acta Humana – Emberi Jogi Közlemények*, *11*(1), 67–76. https://doi.org/10.32566/ah.2023.1.4

Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych, sporządzona w Strasburgu dnia 5 listopada 1992 r. Dz.U. z 2009 r. Nr 137, poz. 1121.

Europejski Trybunał Praw Człowieka. (2009). *Sejdić i Finci przeciwko Bośni i Hercegowinie* (skargi nr 27996/06 i 34836/06). HUDOC. https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22002-1220%22]}

Fiń, A., Legut-Zemla, A., Nowak, W., Nowosielski, M., Schöll-Mazurek, K. (red.). (2013). *Polityka polonijna w ocenie jej wykonawców i adresatów.* Instytut Zachodni. https://iz.poznan.pl/publikacje/iz-policy-papers/nr-11-polityka-polonijna-w-ocenie-jej-wykonawcow-i-adresatow

Fittante, D. (2022). Institutional activism and ethnic intermediation in post-communist Romania. *Nationalities Papers*, *50*(3), 554–568. https://doi.org/10.1017/nps.2021.10

Forbes, H. (2014). Archaeology and the making of improper citizens in modern Greece. *Journal of Mediterranean Archaeology*, *27*(1), 79–100. https://doi.org/10.1558/jmea.v27i1.79

Framework Agreement (Ohrid Agreement). (2001). https://peacemaker.un.org/en/node/9364

Fraudatario, M.C. (2024). Exploring neighbourhood integration dynamics of Sri Lankan entrepreneurs in Rione Sanità, Naples. *Social Sciences*, *13*(2), 87. https://doi.org/10.3390/socsci13020087

Genova, E. (2017). „Between a rock and a hard place": Bulgarian highly skilled migrants' experiences of external and internal stereotypes in the context of the European crisis. *National Identities*, *19*(1), 33–51. https://doi.org/10.1080/14608944.2015.1136609

Góis, P., Marques, J.C. (2018). Retrato de um Portugal migrante: A evolução da emigração, da imigração e do seu estudo nos últimos 40 anos. *E-Cadernos CES*, *29*. https://doi.org/10.4000/eces.3307

Golemo, K. (2010). *Obraz Polski i Polaków we Włoszech. Poglądy, oceny, opinie*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Gonçalves, P.T. (2023). *Perceções de mães imigrantes da Europa de Leste acerca da inclusão educativa e social e aprendizagem dos seus filhos no 1o Ciclo do Ensino Básico* [dissertação]. Universidade de Évora – Escola de Ciências Sociais. https://rdpc.uevora.pt/rdpc/bitstream/10174/34884/1/Mestrado-Psicologia_da_Educacao-Patricia_Trindade_Goncalves.pdf

Grigoriadis, I.N. (2008). On the Europeanization of minority rights protection: Comparing the cases of Greece and Turkey. *Mediterranean Politics*, *13*(1), 23–41. https://doi.org/10.1080/13629390701862574

Hadjigeorgiou, N., Kyriakou, N. (2019). Entrenching hegemony in Cyprus: The doctrine of necessity and the principle of bicommunality. *SSRN Electronic Journal*. https://doi.org/10.2139/ssrn.3716905

Herm, A., Poulain, M. (2012). Economic crisis and international migration: What the EU data reveal?. *Revue Européenne Des Migrations Internationales*, *28*(4), 145–169. https://doi.org/10.4000/remi.6171

Hodžić, E., Mraović, B. (2015). Political representation of minorities in Bosnia and Herzegovina: How reserved seats affect minority representatives' influence on decision-making and perceived substantive representation. *Ethnopolitics*, *14*(4), 418–434. https://doi.org/10.1080/17449057.2015.1032004

Ilievski, Z., Taleski, D. (2009). Was the EU's role in conflict management in Macedonia a success?. *Ethnopolitics*, *8*(3–4), 355–367. https://doi.org/10.1080/17449050903086955

Kamusella, T. (2009). *The politics of language and nationalism in modern Central Europe*. Palgrave Macmillan.

Kanavou, A.A. (2012). Anathemas and blessings: Negotiating group identity and state ownership through the Constitution in Cyprus, 1959–74. *Mediterranean Quarterly*, *23*(4), 83–106. https://doi.org/10.1215/10474552-1895405

Kancelaria Prezesa Rady Ministrów. (2024). *„Odzyskać kontrolę. Zapewnić bezpieczeństwo". Kompleksowa i odpowiedzialna strategia migracyjna Polski na lata 2025–2030*. https://www.gov.pl/web/premier/odzyskac-kontrole-zapewnic-bezpieczenstwo---strategia-migracyjna-na-lata-2025---2030

Karp, J. (red.). (2012). *Konstytucja Republiki Bułgarii*, przeł. H. Karpińska. Wydawnictwo Sejmowe – Kancelaria Sejmu.

Koldas, U. (2013). Intermingled cycles of hegemony-building: Europeanization and minority policies in Greece during the Simitis Period. *CEU Political Science Journal*, *8*(2), 202–233. https://doi.org/10.2139/ssrn.2335023

Komac, M. (1999). *Protection of ethnic communities in the Republic of Slovenia*. Inštitut za Narodnostna Vprašanja.

Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych, sporządzona w Strasburgu dnia 1 lutego 1995 r. Dz.U. z 2002 r. Nr 22, poz. 209.

Korhecz, T. (2019). Evolving legal framework and history of national minority councils in Serbia. *International Journal of Public Law and Policy*, *6*(2), 116–137. https://doi.org/10.1504/IJPLAP.2019.097538

Krasniqi, G. (2017). Albanian citizenship configurations in the Balkans. *Central and Eastern European Migration Review*, *6*(1), 49–64. https://doi.org/10.17467/ceemr.2017.03

Kymlicka, W. (2001). *Politics in the vernacular: Nationalism, multiculturalism, and citizenship*. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/0199240981.001.0001

Kyriakou, N., Kaya, N. (2011). *Minority rights: Solutions to the Cyprus conflict*. Minority Rights Group International.

Legut, A. (2022). Polish immigrant organisations in Italy within the context of invisibility. *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*, *48*(2), 25–46. https://doi.org/10.4467/25444972SMPP.22.010.15836

Lesińska, M. (2019). *Niełatwe związki – relacje polityczne między państwem pochodzenia a diasporą*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.

Litwin, H., Mazurkiewicz, A., Nowosielski, M., Smuniewski, C. (2024). *Polonia i Polacy za granicą wobec przemian etnicznych we współczesnym świecie*. Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Redan Media.

Lutterbeck, D. (2009). Small frontier island: Malta and the challenge of irregular immigration. *Mediterranean Quarterly*, *20*(1), 119–144. https://doi.org/10.1215/10474552-2008-038

Mantouvalou, K. (2009). Equal recognition, consolidation or familiarization?: The language rights debate in the context of the minority of Western Thrace in Greece. *Ethnicities*, *9*(4), 477–506. https://doi.org/10.1177/1468796809345435

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167.

Ministerstwo Spraw Zagranicznych. (2025). *Rządowa strategia współpracy z Polonią i Polakami za granicą na lata 2025–2030*. https://www.gov.pl/web/dyplomacja/rzadowa-strategia-wspolpracy-z-polonia-i-polakami-za-granica-na-lata-2025-2030

Mirilovic, N. (2016). Regime type and diaspora politics: A dyadic approach. *Foreign Policy Analysis*, *14*(3), 346–366. https://doi.org/10.1093/fpa/orw038

Moisi, E., Zachariades, A. (2021). Performing identity: The case of the (Greek) Cypriot National Guard. *Studies in Ethnicity and Nationalism*, *21*(1), 26–45. https://doi.org/10.1111/sena.12341

Mulumba, J., Carvalho, M.I. (2023). Voices from immigrant's search for security and social protection in Lisbon, Portugal. *Revista Temas Sociais*, *4*, 7–32. https://doi.org/10.53809/TS_ISS_2023_n.4_7-32

Mustafa, M., Krasniqi, B.A. (2018). Entrepreneurship in Kosovo. W: R. Palalić, L.-P. Dana i V. Ramadani (red.), *Entrepreneurship in Former Yugoslavia* (s. 51–65). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-77634-7_4

Naxidou, E. (2012). Nationalism versus multiculturalism: The minority issue in twenty -first-century Bulgaria. *Nationalities Papers*, *40*(1), 85–105. https://doi.org/10.1080/00905992.2011.633075

Nimani, P., Maliqi, A., Maloku, A., Avdija, S. (2023). The constitutional and legal position of national minorities in Kosovo: Ahtisaari Package and the privilege of minorities. *Access to Justice in Eastern Europe*, *6*(4). https://doi.org/10.33327/AJEE-18-6.4-a000406

Nowosielski, M., Nowak, W. (2017). „Nowa polityka polonijna" – obszar tworzenia wspólnoty czy przestrzeń gry interesów? *Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje*, *37*(2), 73–89.

Nowosielski, M., Nowak, W. (2022). „We are not just asking what Poland can do for the Polish diaspora but mainly what the Polish diaspora can do for Poland": The influence of new public management on the Polish diaspora policy in the years 2011–2015. *Central and Eastern European Migration Review*, *11*(1), 109–124. https://doi.org/10.54667/ceemr.2022.04

Orlović, S. (2015). Consociational experiments in the Western Balkans, Bosnia and Herzegovina and Macedonia. *New Balkan Politics*, *17*, 29–50.

Ortensi, L.E., Barbiano Di Belgiojoso, E. (2022). Welfare and social protection: What is the link with secondary migration? Evidence from the 2014-crisis hit Italian region of Lombardy. *Population, Space and Place*, *28*(2), article 2469. https://doi.org/10.1002/psp.2469

OSCE. (2013). *Annual Report 2013*. Organization for Security and Co-operation in Europe Secretariat. https://www.osce.org/files/f/documents/7/4/116947.pdf

Pajnik, M. (2007). Integration policies in migration between nationalising states and transnational citizenship, with reference to the Slovenian case. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *33*(5), 849–865. https://doi.org/10.1080/13691830701359298

Pasamitros, N. (2022). Conflict transformation and cultural heritage use in Cyprus. *HAPSc Policy Briefs Series*, *3*(1), 121–129. https://doi.org/10.12681/hapscpbs.31001

Perić Kaselj, M., Škiljan, F., Vukić, A. (2015). Događaj i etnička situacija: Promjene identiteta nacionalnih manjinskih zajednica u Republici Hrvatskoj. *Studia Ethnologica Croatica*, *27*(1), 7–70. https://doi.org/10.17234/SEC.27.1

Petsinis, V. (2013). Croatia's framework for minority rights: New legal prospects within the context of European integration. *Ethnopolitics*, *12*(4), 352–367. https://doi.org/10.1080/17449057.2012.751173

Pinyol-Jiménez, G., Caraballo, S. (2018). *Immigration and integration management in Spain*. Friedrich-Ebert-Stiftung. https://library.fes.de/pdf-files/bueros/madrid/17649.pdf

Pires, S. (2012). Immigrant civil society in Italy and Portugal: Do past political legacies frame present „political opportunities structures"?. *Pôle Sud*, *37*(2), 75–95. https://doi.org/10.3917/psud.037.0075

Pisani, M. (2012). Addressing the „citizenship assumption" in critical pedagogy: Exploring the case of rejected female Sub-Saharan African asylum seekers in Malta. *Power and Education*, *4*(2), 185–195. https://doi.org/10.2304/power.2012.4.2.185

Popescu, A.L. (2016). Parlamentar din tată-n fiu. Cine sunt deputații care și-au lăsat moștenire mandatul în familie. *Gandul*. https://www.gandul.ro/politica/parlamentar-din-tata-n-fiu-cine-sunt-deputatii-care-si-au-lasat-mostenire-mandatul-in-familie-16034974

Prisacariu, M.R. (2012). The responsibility to protect and the national minorities' participation to decision-making in the nation-state. W: *Proceedings of the 18th International Conference „The Knowledge-Based Organization"* (s. 113–122). „Nicolae Bălcescu" Land Forces Academy Publishing House.

Rechel, B. (2008). *The long way back to Europe: Minority protection in Bulgaria*. Ibidem Press.

Rokita-Jaśkow, J., Panek, K. (2025). Proud and fearful: Polish mothers' emotions and motivation to maintain Polish as a HL in transnational exogamous and endogamous families. *Frontiers in Psychology*, *16*, article 1558750. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1558750

Rzepnikowska, A. (2023). Racialisation of Polish migrants in the UK and in Spain (Catalonia). *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *49*(6), 1517–1533. https://doi.org/10.1080/1369183x.2022.2154912

Sarmento, M.J., Fernandes, N., Trevisan, G. (2014). The economic crisis in Portugal and children's rights to non-discrimination. *Journal of Teacher Education*, *1*(22), 56–74.

Sierp, A. (2008). Minority language protection in Italy: Linguistic minorities and the media. *Journal of Contemporary European Research*, *4*(4), 303–321. https://doi.org/10.30950/jcer.v4i4.120

Tint, B., Sarkis, C., Haji, S.M., Chirimwami, V., Lass, C.R. (2017). Diaspora populations. W: B. Tint (red.), *Diasporas in dialogue* (s. 6–22). Wiley. https://doi.org/10.1002/9781119129813.ch2

Tomiczek, M. (2011). Diaspora diplomacy – about a new dimension of diplomacy: The example of a New Emigration non-governmental organisation. *Journal of Education Culture and Society*, *2*(2), 105–123. https://doi.org/10.15503/jecs20112.105.123

Toró, T. (2020). Detached implementation: Discourse and practice in minority language use in Romania. *Language Policy*, *19*(1), 5–29. https://doi.org/10.1007/s10993-018-9494-2

Triandafyllidou, A. (2000). The political discourse on immigration in southern Europe: A critical analysis. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, *10*(5), 373–389. https://doi.org/10.1002/1099-1298(200009/10)10:5<373::AID-CASP595>3.0.CO;2-R

Triandafyllidou, A. (2009). Greek immigration policy at the turn of the 21st century: Lack of political will or purposeful mismanagement?. *European Journal of Migration and Law*, *11*(2), 159–177. https://doi.org/10.1163/157181609X440013

Triandafyllidou, A., Kokkali, I. (2010). *Tolerance and cultural diversity discourses in Greece*. ACCEPT-PLURALISM, 2010/08, 1. Overview National Discourses, Background Country Reports. European University Institute, Robert Schuman

Centre For Advanced Studies. https://cadmus.eui.eu/server/api/core/bitstreams/ee5a9223-bc6a-51f8-81e1-925d9ccb736e/content

Tsitselikis, K. (2008). Minority mobilisation in Greece and litigation in Strasbourg. *International Journal on Minority and Group Rights*, *15*(1), 27–48. https://doi.org/10.1163/138548708X272519

Tsitselikis, K. (2012). Aspects of legal communitarianism in Greece: Between Millet and citizenship. *Oñati Socio-Legal Series*, *2*(7), 106–118.

Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o Karcie Polaka. Dz.U. z 2007 r. Nr 180, poz. 1280.

Valcke, A. (2019). EU citizens' rights in practice: Exploring the implementation gap in free movement law. *European Journal of Migration and Law*, *21*(3), 289–312. https://doi.org/10.1163/15718166-12340052

Vangelov, O. (2019). The primordialisation of ethnic nationalism in Macedonia. *Europe-Asia Studies*, *71*(2), 203–224. https://doi.org/10.1080/09668136.2018.1562043

Verstichel, A. (2009). *Participation, representation and identity: The right of persons belonging to minorities to effective participation in public affairs: content, justification and limits*. Intersentia.

Vujačić, I. (2019). Multiculturalism as central feature of Montenegrin history and contemporary society. W: D.K. Vukčević i P. Rudan (red.), *MASA-EMAN Symposium: Culture, technology and humanism* (s. 34–46). Montenegrin Academy of Sciences and Arts.

Zaharia, M., Popescu, C., Bălăcescu, A. (2016). The impact of the economic crisis on civil employment in the South-West Oltenia region of Romania. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, *221*, 326–335. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.05.122

Zevnik, A., Russell, A. (2023). The problem of asymmetric representation: The marginalisation, racialisation, and deservedness of Roma in Slovenia. *Politics*, *43*(1), 54–69. https://doi.org/10.1177/0263395721996550

Zienkiewicz, T. (2024). Determinanty kształtowania i obecny stan polskiej mniejszości narodowej w Chorwacji. *Społeczeństwo i Polityka*, *3*, 29–52. https://doi.org/10.34765/SP.0324.A02

Zopiatis, A., Constanti, P., Theocharous, A.L. (2014). Migrant labor in hospitality: The Cyprus experience. *International Journal of Hospitality Management*, *37*, 111–120. https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2013.11.002